

1951

BARTÓK BÉLA HAGYATÉKA

(Részletek Dr. Balogh Lajos előadásából a Kulturkert ünnepélyén)

Bartók Béla a világhírű magyar komponista a jelentőségét onnan ítéldhetjük meg legjobban hogy hat évvel halála után művészetét vitatlan elismerést élvezte. Ez már magában is óriási dolog, ha meggondoljuk, hogy a zeneművészek legnagyobbja, a német Bach művei, halála után száz esztendőig várták míg elismerésük megkezdődött. A tény, hogy Bartókot ma napról-napra gyakrabban halljuk, hogy művészetének nem kellett az az ugynevezett konvencionális történelmi távlat bizonyítania, hogy lángésszel van dolgunk.

De hát ki is az a B.B.? 1881 március 25-én látta meg a napvilágot Nagyszentmiklós községben. Legelső zongora leckéit édesanyjától kapta, hatodik életévében, Apjának, aki egy földművesiskolának volt igazgatója, szintén voltak zenei hajlamai, zongorázott, naturalista csellista volt s műkedvelő zenekart szervezett — csupán passzióból. A kis Béla 8 éves korában elvesztette apját. Halála után édesanyja, mint tanítónő küzködött a mindennapi kenyerért. A fiának zenei nevelése miatt mindenáron nagyobb városba akart jutni. Nagyszőlős és Beszterce után végre, 1893-ban sikerült Pozsonyba kerülnie.

Ez igen fontos pont Bartók életében mert azidőtájt, a vidéki magyar városok közt Pozsonynak a zenei élete volt a legélénkebb s ilymódon lehetővé vált a fiatal Bartóknak az, hogy Erkel Lászlóval, a magyar himnusz komponistájának fiával tanulhatott zongorát és összhangzattant, másrészt pedig az, hogy a négy évvel idősebb Dohányinak a zenei befolyása alá kerül, aki szintén Pozsonyból való.

Magától értetődik, hogy egy zseni kiforrása is időt vesz igénybe. Tehát a mi Bartókunk is átmegy a szokott fejlődési uton. Brahms, Wagner és Liszt tanulmányozása mutatkozik ifjúkori művein. S egydarabig annyira fennakadt a saját stílusára való tapogatódzásában, hogy vagy két évig nem is komponál, hanem mint brilliáns zongoraművész mutatkozik be a zenei világnak.

Ebben az alkotási stagnálásban mint egy villámcsapás úgy hat rá Straussnak az "Also Sprach Zarathustra"-ja. Strauss partitúrájának a tanulmányozása után újra neki fog a komponálásnak. Volt még egy más körülmény is, amely nagy hatást gyakorol fejlődésére. Akkoriban élelt Magyarországon az az ismert "tulipán" mozgalom, amely a művészet területére is átesapott. Ez készítette Bartókot arra a szerencsés gondolatra hogy figyelmét a magyar népzeneire irányítsa — vagy jobban mondva arra, amit akkor magyar népzeneinek tartottak. Körülbelül 1905 körül volt amikor komponálta a "Kossuth" szimfonikus költeményt, amelyet a közönség egyáltalában nem tudott megérteni, s még 15 évvel utána, mikor én felkerültem a zeneakadémiára — még mindig emlegették hogy milyen érdekes volt, mikor a növendékek tapsolták B.-t, a tanárok meg fejüket rázták.

Igy történt hogy a rapszodiák egynémely népies dallama Bartókot a magyar népzene kutatására ösztökélte. E téren nagy segítségére volt neki szinte barátja Kodály Zoltán. Bartók e kutatást először tisz-

tán zenei szempontból kezdte meg, de később ebből egy összehasonlító zene-tudomány lett mely nem csak magyar területre szorítkozott, hanem tot és románon kívül arabba is foglalkozott. Ebben a szakmában Bartók olyan híres volt, hogy utolsó new yorki tartozkodása alkalmával a Columbia Egyetemen délszláv népi-zene leleteinek rendezésével bízták meg. A nép-zene tanulmányozása lehetővé tette a zenei felszabadulást a sablonos dur és moll rendszerből. B. megmutatta, hogy a régi magyar hangsorok, ritmusok és ütem változások újból való alkalmazása újfajta harmónikus kombinációkat tesz lehetővé.

Bartók volt a zászlóhordozója ennek az új művészetnek. Az elv ez: frissítsuk fel a műzenét olyan népi-zenei elemekkel, amelyeket az utolsó századok alkotásai érintetlenül hagytak. A cigányzene nem volt és nem is lesz soha magyar népzene!

Az 1917-es év határozott fordulatot jelentett a budapesti közönségnek Bartók műveivel szemben való magatartásában. Az eddigi nemértésnek a fő oka többek közt abban is kereshető, hogy az újabb művek tökéletlenül kerültek előadásra. Végre 1917-ben nagy szerencse érte Bartóknak "A fából faragott királyfi" című táncjátékát, meg a régebbi (1911) egyfelvonásos művét "A kékszakállú herceg várát". Mindkettőt Tango Egisto magyar operai karmester mutatta be zeneileg tökéletes előadásban. A siker óriási volt!

1921-el Bartók a kiforrott művész, megkezdte 2-ik külföldi koncert körútját. Egész Európát végig járja. 1927-ben elkerül Amerikába is, ahol mint komponista és előadó művész nagy sikere volt. 1929-ben megkomponálja a Csodálatos Madarin című pantomimját, melyet a kölni közönség vegyes érzelmekekkel fogad. Viszont kamara zene művei mindennél jobb megértésre találnak. 1936-ban már majdnem konszolidálódik az európai helyzet, mikor 1939-ben náci és fasiszta mozgalmak és megint felfordítják a világot. Bartók így ír az otthoni helyzetéről: "Nekem nincs semmi bizalmam. Ha valaki itt marad, holott elmehetne, ezzel hallgatólag beleegyezik mindabba, ami itthon történik. Egyenlőre tanácstalanul vagyok, habár érzésem azt mondja, aki csak tud, menjen el." Így hát Bartók, második feleségével, Pásztor Dittával 1940-ben otthagyja Magyarországot. Hoszsza kerülő uton eljut Amerikába. Festi és lelki betegség és a Magyarországról jövő lesújtó hírek tönkreteszik. Az utolsó nagyszabású művét a "Koncerto Zenekarra" Kossevitzy bostoni szimfonikus karmester megrendelésére írja. Igen megható volt, mikor K. felkereste B-t a kórházban a csekkkel és a megbízással. B. vonakodott, hogy ő már nem érzi magát elég erősnek egy ily nagyszabású műre, de K. nem engedett. Az eredmény egy mű, amely egy új Bartókot mutat be, az alkotót, aki méltán adott volna továbbra is hatalmas irányítást a zenének, ha korai halála meg nem akadályozza ebben. 1945 szeptember 26-án 64 éves korában meghalt egy new yorki kórházban a legnagyobb magyar zeneszerző. A lelki összeomlás — hazája szomorú sorsa, a népétől és családjától való elszakadás sorvasztotta el Bartókot.

Bartók az idők teljességében álló, a történelem viharait kiálló muzsikában akarta megmutatni magát. A tökéletesedés útján megtett fokozatokra ritkán tekintett vissza, mindig új és új magaslatok foglalkoztatták képzeletét. Művészeté sohasem vált gyökerelenné, mert a nép-zenével tartott kapcsolatot. Ujító volt és egyedül állt, de ma már minden valamire való magyar zeneszerző, közvetve vagy közvetlenül Bartók szellemi hagyatékának folytatója.